Z powodu art. inż. A. Słuckiego:

„Sprawność ekonomiczna maszyny parowej".[1]

I.

Niniejsze uwagi do artykułu inż. Słuckiego tyczą się czysto teoretycznej strony tej pracy, tak, iż podstawy i założenia czynione przez autora pozostają na jego odpowiedzialności, a intuicya, jaka się przejawia w tej pracy, pozostaje zasługą jej autora.

Autor powyższej pracy najpierw stawia zadanie znalezienia max p_i przy warunku, że ε (patrz równania 5 i 6, *P. T.* Nr. 4) oraz p i p' i m są dane i stałe, zaś p_e i p_k są zmienne, wyraz przytem dla ε jest funkcyą zmiennych p_e i p_k. Podług ogólnych zasad wynajdywania maximum, piszę za autorem: $p_i + \lambda \,.\, \varepsilon =$ maximum i następnie:

$$\frac{\partial p_i}{\partial p_e} + \lambda \frac{\partial \varepsilon}{\partial p_e} = 0$$

$$\frac{\partial p_i}{\partial p_k} + \lambda \frac{\partial \varepsilon}{\partial p_k} = 0,$$

skąd wyznacznik:

$$\begin{vmatrix} \dfrac{\partial p_i}{\partial p_e} & \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_e} \\ \dfrac{\partial p_i}{\partial p_k} & \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_k} \end{vmatrix} = 0 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (1).$$

Po wykonaniu działań wskazanych przez ten wyznacznik, otrzymamy t. zw. równanie Weiss'a w postaci:

$$\frac{p}{p_e} = \frac{p_k}{p'} \quad \text{lub:} \quad \frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'}.$$

Lecz zadanie na tem się jeszcze nie kończy, w dalszym ciągu rozwiązania rugujemy z tego ostatniego równania np. p_e; t. j.

$$p_e = \frac{pp'}{p_k},$$

podstawiamy w ε (*P. T.*, str. 43 rów. 5) i otrzymamy:

$$\varepsilon = (1 + m)\frac{p'}{p_k} - m\frac{p_k}{p},$$

skąd możemy oznaczyć p_k przez ε; a po otrzymaniu w ten sposób wartości dla p_k, możemy oznaczyć również p_e. Teraz mamy zadanie w zupełności rozwiązane, gdyż p_e i p_k wyrazimy przez m, p, p' i ε, i obliczymy p_i, które będzie maximum.

Wartości więc dla p_e i p_k są już „w postaci określonej" i w danem zadaniu nie mamy już nic do „określenia"; gdy tymczasem z wyrażenia autora „należałoby mieć jeszcze jedno równanie, aby z obu równań otrzymać sprężenie i rozprężenie w postaci określonej" możnaby sądzić, że go nie zaspakaja powyższe rozwiązanie i że pozostaje jeszcze coś do obliczenia,— do dopełnienia.

Następnem zadaniem jakie postawił autor jest wynalezienie „jakie rozprężanie da nam najmniejsze zużycie pary [2]) przy *pewnem* końcowem ciśnieniu sprężania p_k?"

W danem więc zadaniu poszukuje autor $M = \left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right) =$ = minimum przy zmiennej p_e; a więc winno być:

$$\frac{\partial M}{\partial p_e} = \frac{p_i \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_e} - \varepsilon \dfrac{\partial p_i}{\partial p_e}}{p_i^2} = 0$$

skąd

$$p_i \frac{\partial \varepsilon}{\partial p_e} - \varepsilon \frac{\partial p_i}{\partial p_e} = 0 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (2);$$

z tego ostatniego równania, po wypełnieniu działań możemy oznaczyć p_e, dla którego $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right) =$ minimum. Rozszerzmy jednakże to zadanie, uczyniwszy oprócz p_e jeszcze p_k zmienną, a wtedy również będzie:

$$\frac{\partial M}{\partial p_k} = \frac{p_i \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_k} - \varepsilon \dfrac{\partial p_i}{\partial p_k}}{p_i^2} = 0$$

lub

$$p_i \frac{\partial \varepsilon}{\partial p_k} - \varepsilon \frac{\partial p_i}{\partial p_k} = 0 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (3).$$

Wyrugujmy z tego ostatniego równania oraz z (2) p_i i ε, to otrzymamy wyznaczniki:

$$\begin{vmatrix} \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_e} & \dfrac{\partial p_i}{\partial p_e} \\ \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_k} & \dfrac{\partial p_i}{\partial p_k} \end{vmatrix} = 0 \quad \text{lub} \quad \begin{vmatrix} \dfrac{\partial p_i}{\partial p_e} & \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_e} \\ \dfrac{\partial p_i}{\partial p_k} & \dfrac{\partial \varepsilon}{\partial p_k} \end{vmatrix} = 0 \quad . \quad . \quad (4);$$

zauważmy, iż drugi z tych wyznaczników jest tożsamym z wyznacznikiem (1), a ponieważ ten ostatni wyznacznik po wykonaniu działań przedstawia równanie Weiss'a, więc i w tem ostatniem zadaniu winien być zachowany ten warunek, lecz warunek ten utrzymuje w danem zadaniu pewną szczególną wartość! Ażeby tę wartość wyznaczyć, wyrugujmy z równania Weiss'a np. $p_e = \frac{pp'}{p_k}$ i podstawmy w nasze równanie (2) lub (3), lub też w równanie (8) inż. Słuckiego (które jest identycznem z mojem (2), a otrzymamy z tego ostatniego:

$$(1 + m)\left(\frac{pp'}{p_k} - p'\right) - m\,(p - p_k) = 0,$$

po przemnożeniu przez p_k:

$$(1 + m) \,.\, p'\,(p - p_k) - m\,(p - p_k) = 0,$$

skąd $p = p_k$, inaczej: $\frac{p}{p_k} = 1$;

co po podstawieniu w stosunek Weiss'a daje:

$$\frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'} = 1 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (5).$$

Przy tym warunku jest to obieg, który nazwał autor Zeuner'oskim; ten obieg więc jest idealnie najekonomiczniejszym, przy założeniu, że p, p' oraz m są wielkości dane, zaś p_e i p_k są zmienne.

Gdy więc stosunek Weiss'a w jakimbądź rachunku będzie zachowany, to jednakże, tylko taki obieg będzie ekonomiczny, w którym ten stosunek:

$$\frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'} = 1.$$

Każde odstępstwo od tego stosunku pociąga zbyteczne zużycie pary i oddala nas od idealnego minimum wyrazu $\left(\frac{\varepsilon}{p}\right)$. Z tej więc też przyczyny, przytoczony przez autora w przypadku III-im obieg jest mniej ekonomiczny niż przy wskazanym tutaj stosunku.

Zestawmy obecnie wzory dla ε, p_i i $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$, gdy $\frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'} = 1$, czyli, gdy: $p_k = p$; $p_e = p'$; dla odróżnienia tych wzorów od ogólnych przypisuję, w danym razie do ε, p_i i $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ znaczki m, a więc otrzymamy:

$$\varepsilon_m = (1 + m)\frac{p'}{p} - m = \frac{1}{p}\left[(1 + m)\,p' - mp\right] \quad . \quad . \quad (6)$$

$$p_{im} = \left[(1 + m)\,p' - mp\right] \ln \frac{p}{p'} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (7)$$

$$\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_m = \frac{1}{p \ln \dfrac{p}{p'}} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (8),$$

Rozpatrując powyższe zadanie z teoretycznego punktu widzenia, wartości dla: m, p i p' są dowolne i niezależne od siebie, i dla wszystkich tych wartości zużytkowanie pary na jednostkę pracy wyrazi się przez wzór (8).

Powinniśmy obecnie zbadać wzory (6) i (7), dla jakich wartości m, p i p', otrzymamy obiegi nieodpowiednie do naszych celów, pomimo, iż będą one ekonomiczne. Czyniąc np. w powyższych wzorach m zmienną wartością, możemy wiel-

[1]) Por. *Przegl. Techn.* № 4 r. b.

[2]) Dla ścisłości sformułowania tego zadania należałoby w tem miejscu dodać: „na jednostkę pracy".

kości m nadać taką wartość, ażeby $\varepsilon = 0$; t. j. z równ. (6) piszemy:

$$(1 + m)\, p' - m\, p = 0$$

skąd

$$m = \frac{p}{p - p'} \quad \ldots\ldots \quad (9);$$

Np. gdy $p = 14$; oraz $p' = 0{,}25$; otrzymamy z wzoru (9): $m = 0{,}018$, przy tych więc założeniach obieg taki będzie pracował bez pary; lecz łatwo zauważymy z wzoru (7), iż w danym wypadku i $p_{im} = 0$; obieg więc taki nie ma praktycznego zastosowania, i maszyna parowa zbudowana na zasadzie tego obiegu $\left(\text{że: } m = \frac{p'}{p - p'}\right)$ pracowałaby tylko na siebie, t. j. praca rozprężania poszłaby na sprężanie, i w rezultacie nieotrzymalibyśmy z takiego silnika żadnej korzyści, chociaż obieg ten odpowiadałby warunkowi 8-mu. Powyższe więc rozważania nasuwają nowy warunek, który zachować należy przy wyborze wartości dla m, p i p', należy bowiem ażeby $p_{im} = \max$ przy zmiennych: m, p, p', — t. j. ażeby obieg oprócz swej ekonomiczności na jednostkę pracy, dawał jeszcze możliwie najwięcej pracy podczas jednego obiegu. Weźmy więc teraz pod uwagę równanie (7) i przekształćmy je w następujący sposób:

$$p_{im} = [p' - m\,(p - p')]\ln\frac{p}{p'} \quad \ldots\ldots \quad (10).$$

Wyczytamy z tego ostatniego równania, że wartość dla p_{im} powiększa się, gdy m się zmniejsza; gdy wreszcie, zmniejszając m, uczynimy $m = 0$, wyraz na p_{im} przybierze postać.

$$(p_{im})_{m=0} = p' \ln\frac{p}{p'} \quad \ldots\ldots \quad (11).$$

W dalszym ciągu naszych rozważań przyjmijmy w tym ostatnim wzorze p jako zmienną, zauważymy wtedy z równania (11), że p_{im} powiększa się, gdy p będzie się powiększało, przy wyborze więc wartości dla p należy starać się wybrać tę wielkość jaknajwiększą.

Warunek ten ostatni jest zgodny z warunkiem, jaki wymaga równanie (8), w którym z powiększaniem p stosunek $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_m$ znakomicie się zmniejsza, czyli robiąc p możliwie większem, otrzymujemy dwie dogodności, najpierw wzrasta sprawność obiegu (równ. 8), następnie otrzymujemy większą ilość przy pełnym obiegu tłoka.

Inaczej warunki ułożą się, gdy w powyższych równaniach uczynimy p' zmienną. Skoro uczynimy p' zmienną wielkością, to równ. (8) nakaże wybierać p' jaknajmniejsze, gdyż ze zmniejszeniem p' zmniejsza się również wyraz $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_m$, lecz z drugiej strony, zmniejszając p', zmniejszamy wartość dla p_{im} podług równania (11), przez co otrzymujemy obieg, który, chociaż będzie ekonomiczny (gdyż równ. (8) będzie zadośćuczynione), lecz da on nam małe wielkości pracy z jednego obiegu tłoka silnika, co może nieraz być niepraktycznem, a nawet niemożliwem do wykonania.

Dla dalszych rozpatrywań znajdźmy max p_{im} gdy p' jest zmienną, w tym celu równanie (11) różniczkuję podług p' i pochodną przyrównywam do zera, t. j.:

$$\frac{\partial p_{im}}{\partial p} = \ln\frac{p}{p'} - p'\,\frac{p'}{p}\,.\,\frac{p}{p'^2} = 0,$$

inaczej: $\ln\frac{p}{p'} = 1$; skąd $\frac{p}{p'} = e$

lub $$p' = \frac{p}{e} = 0{,}368\,p \quad \ldots\ldots \quad (12).$$

gdzie: $$0{,}368 = \frac{1}{l} = \frac{1}{2{,}718}\,.$$

Gdy więc równanie (8) t. j. warunki ekonomiczności obiegu nakazują nam wartość dla p' zbliżać do 0, równanie (11) lub (12) pokazuje nam ażeby $p' = 0{,}368\,p$, t. j. ażeby znacznie odsunęło się od zera.

Dochodzimy w ten sposób do pewnej sprzeczności w wyborze wartości dla p'.

Zadaniem tu jest konstruktora zbliżyć do jednej lub drugiej granicy, stosownie do ogólnych warunków samego zadania.

Streszczając powyższe wywody powiemy: Dążąc do najekonomiczniejszego i zarazem praktycznego obiegu powinniśmy: 1) szkodliwą przestrzeń robić jak najmniejszą, t. j. dążyć do limes $(m) = 0$; 2) prężność pary dopływowej powinna być możliwie większa, t. j. limes $(p) = \infty$; 3) przy wyborze wartości dla p' powinniśmy mieć na uwadze następujące względy: obniżając prężność wypływową p', zyskujemy na ekonomicznej wydajności obiegu (por. równ. (8), lecz otrzymujemy małe (p_{im}), co wyraża równ. (11), przy podwyższeniu zaś wartości p', ekonomiczność obiegu pogarsza się, lecz otrzymujemy większe wartości dla p_{im}. Największą wartość dla p_{im} przy zmiennej p' otrzymamy gdy: $p' = \frac{p}{e}$. Zatem z równ. (11) największe

$$(p_{im})_{m=0} = p' \ln e = p' \quad \ldots\ldots \quad (13),$$

a przy tych wartościach dla p' $\left(\text{t. j. } p' = \frac{p}{e}\right)$ otrzymujemy:

$$\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_m = \frac{1}{p \ln e} = \frac{1}{p} \quad \ldots\ldots \quad (14).$$

Z równania (13) widzimy o ile niepraktycznie jest brać małą wartość dla p'; otrzymujemy bowiem wtedy małe dawki pracy, co zmusza konstruktora do nadmiernego powiększenia ilości obrotów tłoka.

Zdaje się, iż zaradzają tym sprzecznościom, jakie występują w wyborze wartości dla p', silniki o wielokrotnem rozprężaniu, gdyż wtedy wartość dla p' może być dosyć znaczną dla każdego cylindra, oraz końcowe p' może przybrać bardzo małą wartość.

Wnioski powyższe, oparte na rozważaniach teoretycznych, powinny znaleść swój wyraz w praktycznem zastosowaniu, gdyby powyżej wyprowadzone idealne rezultaty można było osiągnąć przy budowie silnika, lecz tak nie jest, zmuszeni jesteśmy bowiem uczynić $p_e > p'$, $m > 0$, oraz, mając na względzie praktyczne niedogodności, robimy zwykle: $p_k < p$.

Wobec takich odstępstw od teoretycznych, wymagań, nasuwa się pytanie, czy np. stosunek Weiss'a winien być zachowany, gdy np. zamiast teoretycznego $p_e = p'$ weźmiemy $p_e > p'$, oraz, stosując w tym razie równanie $\frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'}$, czy winniśmy jednocześnie obrać dla wielkości p_k:

$$p_k = p\,.\,\frac{p'}{p_e}\,, \qquad \text{t. j. } p_k < p;$$

czy też, obrawszy $p_e > p'$ i nie mając szczególnych powodów praktycznych do czynienia $p_k < p$, pozostawić należy ten stosunek podyktowany przez teoryę, t. j. $p_k = p$?

Rozważania poprzednie nakazują nam obrać $p_e = p'$, oraz $p_k = p$, ażeby $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right) = \text{minimum}$, czyniąc zaś $p_e > p'$ robimy pewien błąd kosztem oszczędności zużycia pary na jednostkę pracy; gdybyśmy zaś jeszcze obrali $p_k < p$, jak to dyktuje równanie Weiss'a, popełnilibyśmy przez to jeszcze jeden błąd, wskutek czego odsunęlibyśmy się jeszcze więcej od najekonomiczniejszego obiegu.

Trzymanie się więc w danym razie stosunku $\frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'}$ wpływa niekorzystnie na ekonomiczną stronę obiegu.

Ten ostatni wniosek jest bez zaprzeczenia ścisłym, a przytem dla naszej pracy o tyle ważnym, iż inż. Słucki w swoich wywodach stawia równania Weiss'a za konieczne, uspakajając się w ten sposób, iż operuje jakimiś korzystnymi obiegami, gdy tymczasem zachowanie stosunku danego oddala nas od idealnie korzystnego obiegu.

Równanie Weiss'a: $\frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'}$ daje obiegi nieekonomiczne, nieekonomiczne w tem znaczeniu, iż czyniąc w jakimś obiegu: $p_k = p$, lub: $p_e = p'$, lub też zachowując obydwa te równania, otrzymamy zawsze obieg ekonomiczniejszy, gdyż ten ostatni obieg będzie więcej zbliżony, lub tożsamy z obiegiem Zeuner'a, który jest przy powyższych założeniach najkorzystniejszy.

Takie wnioski dyktuje nam teorya wyprowadzona na podstawie powyższych założeń.

Ponieważ różne praktyczne względy nie pozwalają nam budować silników ściśle podług przebiegu Zeuner'a i musimy odbiegać od tych teoretycznych wielkości, robiąc cały obieg mniej ekonomicznym.

Rachunek więc w tym ostatnim razie staje się niemetodycznym i zaczynamy postępować „poomacku“.

Przyjmując np. $p_e > p'$ nie wiemy w jakich granicach robimy krzywdę sprawności obiegu, zdawać się w tym razie może, iż czyniąc np. jednocześnie $p_k < p$, krzywdę tę choć w części naprawiamy (co w rzeczywistości tak nie jest, jakiem to wyżej wyłożył). Nie znając dobrze wpływów, jakie wywierają takie odstępstwa, obawiamy się zbyt daleko odsunąć od teoretycznych granic, co często połączone jest z niedogodnościami konstrukcyjnemi; lub też z drugiej strony niepotrzebnie się nieraz odsuwamy od tych granic, sądząc, że to nie będzie miało wielkiego wpływu na sprawność obiegu. Ażeby więc i w tych rozważaniach wejść znowuż na drogę metodyczną, należy zastosować inną drogę matematyczną niż tę, którąśmy stosowali przy wyszukiwaniu największości lub najmniejszości. Należy w danym razie zastosować rachunek różnic skończonych.

W tym celu więc uważajmy np.:

$$\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right) = f(p_e, p_k); \quad \ldots \ldots \quad (15)$$

jako funkcyę z dwóch zmiennych; m, p i p' — przyjmiemy jako dane; nadajmy następnie wartościom p_e i p_k pewne przyrostki h_e i h_k, otrzymamy wtedy dla $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ inną wartość, dla której wyraz zaopatrzę w znaczek hk, a więc:

$$\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_{hk} = f\left[(p_e + h_e)\cdot(p_k + h_k)\right] \quad . \quad . \quad (16).$$

Następnie funkcyę ostatnią rozwijam w szereg Taylor'a, a więc:

$$\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_{hk} = f(p_e, p_k) + \frac{\partial f}{\partial p_e}\cdot h_e + \frac{\partial f}{\partial p_k} h_k + \frac{1}{2!}\cdot\frac{\partial^2 f}{\partial p_e^2}\cdot h_e^2 +$$

$$+ \frac{1}{2!}\cdot 2\frac{\partial^2 f}{\partial p_e\,\partial p_k}\cdot h_e\cdot h_k + \frac{1}{2!}\cdot\frac{\partial^2 f}{\partial p_k^2}\cdot h_k^2 + \text{i t. d.} \quad . \quad . \quad (17).$$

Załóżmy następnie, że: $p_e = p'$; $p_k = p$, to otrzymamy:

$$f(p_e, p_k) = \left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_{\min} = \frac{1}{p \ln \frac{p}{p'}};$$

oraz:

$$\frac{\partial f}{\partial p_e} = 0; \quad \frac{\partial f}{\partial p_k} = 0,$$

w danym więc razie $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_{hk}$ oznacza ilość pary na jednostkę pracy, gdy obieg nie będzie idealnie ekonomicznym. Z powyższego więc otrzymamy:

$$\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_{hk} = \left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_{\min} + \frac{1}{2!}\cdot\frac{\partial^2 f}{\partial p_e^2}\cdot h_e^2 + \frac{1}{2!}\cdot 2\frac{\partial^2 f}{\partial p_e\cdot\partial p_k}\cdot h_k h_e\cdot h_k +$$

$$+ \frac{1}{2!}\cdot\frac{\partial^2 f}{\partial p_k^2}\cdot h_k + \text{i t. d.} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (18).$$

Pochodne $f(p_e, p_k)$ według p_e i p_k będą funkcyami p i p', gdyż według założenia, po zróżniczkowaniu należy podstawić: $p_e = p'$; $p_k = p$, a ponieważ m, p i p' według założenia są dane, otrzymamy współczynniki przy h_e i h_k jako wartości cyfrowe, które bezpośrednio wskażą nam wpływ przyrostków h_e i h_k (które są odstępstwem od idealnego przebiegu) na sprawność tego obiegu.

Naszkicowany tutaj rachunek doprowadzony tylko do drugiej pochodnej, daje wzory następujące:

$$\frac{\partial^2 f}{\partial p_e^2} = \frac{(1+m)}{\ln^2\frac{p}{p'}\cdot\left[(1+m)p' - mp\right]\cdot pp'} \quad . \quad . \quad (19)$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial p_e\cdot\partial p_k} = 0 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (20),$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial p_k^2} = \frac{m}{\ln^2\frac{p}{p'}\cdot\left[(1+m)p' - mp\right]p^2} \quad . \quad . \quad . \quad (21).$$

Z porównania np. wzorów (19) i (21) łatwo zauważymy, że wzór $\frac{d^2 f}{d\,p_k^2}$ da wartości wiele razy mniejsze od wartości przedstawionych przez wzór (19), z tego możemy wnioskować, iż odstępstwo h_k od $p_k = p$ wywiera bardzo mały wpływ na zmianę sprawności obiegu.

Biorąc np. stosunek tych wyrazów, otrzymamy:

$$\frac{\partial^2 f}{\partial p_k^2} : \frac{\partial^2 f}{\partial p_e^2} = \frac{m}{(1+m)}\cdot\frac{p'}{p}.$$

Zakładając następnie: $m = 0{,}05$; $p' = 0{,}25$; $p = 14$ stosunek tych współczynników przedstawi się w cyfrze $= \frac{0{,}05}{1{,}05}\cdot\frac{0{,}25}{14} = 0{,}00085$, t. j. w danym przypadku zmiana wartości dla p_k prawie nie odgrywa roli na sprawność obiegu, w stosunku do zmiany, jaką spowodować może odstępstwo h_e od $p_e = p'$.

Te i temu podobne badania czynione *na tej drodze*, dadzą nam metodyczne odpowiedzi na pytania, jakie się nasuwają przy projektowaniu silników parowych; zapomocą tego rachunku wiedzieć będziemy w danym razie jakie odstępstwa będziemy mogli bezkarnie uskuteczniać i jakich przyjdzie unikać.

W wyżej wymienionej pracy inż. Słucki szuka najmniejszości wyrazu $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ przy jednej zmiennej p_e i otrzymuje równanie, które oznaczył № 8-ym. Następnie autor dochodzi do wniosku, że nie mogąc wykonać obiegu matematycznie doskonałego, uważa, iż wyraz 8-y, który dla matematycznego minimum $= 0$, dla praktycznego obiegu będzie posiadał pewną wartość $= A$ i tę wartość przyjmuje $= m(p + p_k - p')$, jakoby z tego powodu, iż wyraz ten w mniemaniu autora jest niezmiennym dla wszystkich silników.

Otóż postępowanie takie jest teoretycznie niczem nieuzasadnione!

Dlaczego nie mam obrać sobie $A = mp$, lub $= mp_k$, lub $= p'$ i t. d., te wszystkie wielkości są również według autora stałe dla wszystkich silników?

A zresztą stałość tych czy też innych wyrazów nie daje nam żadnej miary o blizkości minimum, a więc i o doskonałości obiegu i przeciwnie, gdybym był skorym w swych wnioskach, to prędzejbym przypuścił, iż czyniąc $A = m(p + p_k - p')$, oddalamy się znacznie od właściwego minimum, gdyż w blizkości matematycznego minimum wartość A musi być niewiele różną od zera, gdy tymczasem wyraz: $m(p + p_k - p')$, ma dość znaczną wartość cyfrową. Lecz to nie jest drogą matematycznego wnioskowania, należy to uskutecznić metodycznie.

Następnie niczem autor nie uzasadnia stosowania wzoru Weiss'a, który jest właściwym tylko w zadaniu przy szukaniu max. p_i gdy ε jest dane; gdy zaś szukamy min. $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ wyraz ten jest niczem nieuzasadniony i oddala nas od tej najmniejszości, jakem to wyżej wykazał.

Równania więc (13) i (15) postawione przez autora, nie są wywołane *żadną teoretyczną koniecznością* i nie objaśniają one nas o jakiejbądź teoretycznej doskonałości przedstawionych przez te równania obiegów.

Jeżeli jako teoretyczną doskonałość obiegu będziemy uważali minimum $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$, to znajdziemy łatwo doskonalsze obiegi, od obiegów zestawionych przez autora w tabl. II-ej, nastąpi to gdy np. zmiennej p_e nadamy wartości nie według równań proponowanych przez autora, lecz wartości więcej zbliżone do p',—zmiennej zaś p_k bliższe do p, obiegi te ostatnie będą stanowczo ekonomiczniejsze od pierwszych.

Np. według tablicy II-ej dla: $p = 5$; $m = 0{,}06$; $p' = 0{,}25$; $p_e = 0{,}802$; $p_k = 1{,}46$; $p_i = 1{,}76$; na zasadzie tych danych otrzymamy: $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right) = \frac{0{,}76 : 5}{1 : 76} = 0{,}0863$; gdy tymczasem nie stosując się do prawa Weiss'a i do równań przedstawionych przez autora i czyniąc wbrew tym równaniom np.: $p_e = 0{,}4$, przy poprzednich pozostałych wartościach, otrzymamy:

$$\varepsilon = 1{,}06\,.\,\frac{0{,}4}{5} - 0{,}06\,.\,\frac{1{,}46}{5} = 0{,}0673,$$

$$p_i = 1{,}06\,.\,0{,}15 - 0{,}06\,.\,3{,}54 + 1{,}06\,.\,0{,}4\,.\,\ln\left(\frac{5}{0{,}4}\right) -$$

$$- 0{,}06\,.\,1{,}46\,.\,\ln\left(\frac{1{,}46}{0{,}25}\right) = 0{,}863,$$

skąd: $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right) = \frac{0{,}0673}{0{,}863} = 0{,}078$.

Stosunek więc zapotrzebowania pary na jednostkę pracy tego ostatniego obiegu do tegoż zapotrzebowania w poprzednim obiegu przedstawia się cyfrowo: $\frac{0{,}078}{0{,}0863} = 0{,}9$, t. j. nowy obieg będzie o 10% ekonomiczniejszym.

Jasnem jest, że gdy następnie oprócz $p_e = 0{,}4$ przyjmiemy również wartość dla p_k bliżej p, np. $p_k = 3$ (t. j. $> 1{,}46$), to otrzymamy jeszcze ekonomiczniejszy obieg i t. d.

W powyższych rozpatrywaniach zauważymy, iż, ażeby zbliżać się do minimum $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$, wartości dla p_e winniśmy zmniejszać (gdyż $p_e > p'$), wartości zaś dla p_k winniśmy powiększać (gdyż $p_k < p$); gdy to czynić będziemy jednocześnie i w tym samym wzajemnym stosunku, prawo Weiss'a nie będzie przeszkodą w zbliżaniu się do ekonomiczniejszego obiegu, gdyż to prawo przedstawia się w postaci: $\frac{p}{p_k} = \frac{p_e}{p'}$ i gdy w tym stosunku np. p_e zmniejszę, to stosunek ten nakaże mi powiększyć p_k, co jest zgodne z rezultatem powyższego rozumowania. Zastosowanie więc w danym razie stosunku Weiss'a, jest wprawdzie pomocne w wyszukaniu korzystnego obiegu, lecz nie jest konieczne, gdyż ogólnem prawem powinno być zbliżenie p_e do p' oraz p_k do p w jakibądź sposób, czy to zachowując prawo Weiss'a, czy też go ignorując; prawo więc Weiss'a staje się jednym ze szczególnych sposobów służących do dopięcia celu.

Wszystko wyżej przeze mnie wypowiedziane nie ma na celu wykazania niepraktyczności, proponowanych przez inż. Słuckiego obiegów. W praktyce konstrukcyjnej czy też wogóle budowlanej spotykamy się często z wymaganiami, które są z sobą sprzeczne, zadaniem więc konstruktora jest wprowadzenie pewnego kompromisu pomiędzy te sprzeczności, czyniąc pewne wymagania ważniejszemi, inne zaś usuwając na drugi plan; może być, iż równania proponowane przez inż. Słuckiego posiadają te zalety, wydanie jednakże sądu o tem pozostawiam specyalistom danego działu nauki stosowanej.

H. Czopowski, inż.

II.

Wstępna uwaga inż. Czopowkiego, że twierdzenie Weiss'a $p : p_e = p_k : p'$, które daje maximum pracy p_i przy *pewnem napełnieniu* ε pary świeżej, powinno nas zaspokoić zupełnie i nie pozostawia nic więcej do określenia, jest w zasadzie zupełnie słuszną i w duchu moich twierdzeń. Lecz napełnienia ε pary świeżej mogą być *różne*, wskutek czego otrzymamy różne wartości dla p_e i p_k, wypływające z równania Weiss'a $p : p_e = p_k : p'$, przy maximum pracy p_i (a stałych p, p' i m), czyli:

$$p_e = f(\varepsilon) \quad \text{i} \quad p_k = \varphi(\varepsilon).$$

Ażeby zatem otrzymać ściśle określone p_e i p_k, należy przyjąć *pewne* ε, w razie bowiem przeciwnym mielibyśmy dwa równania z 3-ma niewiadomemi. To też należy mieć jeszcze jedno równanie, które zawierałoby stosunek między p_e i p_k, dla uniknięcia *dowolnego* przyjmowania wartości dla ε. Wtedy otrzyma się sprężenie p_k i rozprężenie p_e w postaci określonej, a z tego dopiero najekonomiczniejsze napełnienie ε pary świeżej. Nowe to równanie warunkuje się minimalnem użyciem pary na jednostkę pracy wykresu, a otrzymuje się w postaci równania (8)

$$(1+m)(p_e - p') - m(p - p_k) + m p_k \left(\ln \frac{p}{p_e} - \ln \frac{p_k}{p'}\right) = 0,$$

które to równanie między innemi daje stosunek $p : p_k = p_e : p' = 1$, czyli stosunek zgodny z twierdzeniem Weiss'a i z minimalnem zużyciem pary *jednocześnie*.

Równanie Weiss'a nie daje *bezwzględnego* minimum zużycia pary na jednostkę pracy wykresu, czyli $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ min, lecz warunkuje tylko maximum pracy przy danem napełnieniu ε pary świeżej.

Rozwijając dalej ściśle teoretycznie równanie, warunkujące bezwzględne minimum, $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ min., szukając przytem p_i (max.) przy zmiennem przeciwciśnieniu p', otrzymuje inż. Czopowski bardzo ciekawy warunek tego maximum pracy p_i w zależności od p i p', a mianowicie, że dla otrzymania maximum pracy w cylindrze (wysokoprężnym maszyny parowej sprzężonej), należy napełnienie jego tak wybrać, ażeby prężność pary odpływowej (w przelotni) wynosiła $p' = 0{,}368\,p$, gdzie p oznacza prężność pary świeżej. Warunek ten może mieć praktyczne znaczenie dla maszyn sprzężonych, przeważnie wydmuchowych, gdzie on jest łatwo i z korzyścią dla równego podziału temperatur wykonalnym.

Również ciekawy jest czysto matematyczny wynik inż. Czopowskiego (równ. 19 i 21), zgodnie z którym odstępstwo sprężenia pary p_k od prężności pary początkowej p ma wpływ mniejszy na rozchód pary, niż takie samo odstępstwo końcowej prężności rozprężania p_e od przeciwciśnienia p'. Praktyczne doświadczenia stwierdziły to samo, lecz w postaci czysto matematycznej tak ogólnikowo nigdy tego dotychczas nie wyrażono.

Tylko nie należy z powyższego twierdzenia wyprowadzać wniosku, że odstępstwa te są niezależne od siebie; pozostaje więc pytanie, czy przy pewnem odstępstwie prężności rozprężania p_e od p', lepiej przyjąć $p_k = p$ czy $p_k < p$? Na to możemy otrzymać ścisłą i niezaprzeczalną odpowiedź w sposób następujący: Należy znaleźć wielkość p_k przy danym $p_e > p'$, która uczyni $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ min., czyli tę prężność sprężania p_k, która uczyni przy danem końcowem ciśnieniu rozprężania p_e zużycie pary na jednostkę pracy wykresu minimum.

Matematycznie rozwiązuje się zadanie to łatwo. Ogólnie było

$$\varepsilon = (1+m)\frac{p_e}{p} - m\frac{p_k}{p} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (1),$$

$$p_i = (1+m)(p_e - p') - m(p - p_k) + $$
$$+ (1+m)\, p_e \ln \frac{p}{p_e} - m p_k \ln \frac{p_k}{p'} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (2).$$

Jeżeli więc $\frac{\varepsilon}{p_i}$ ma być jaknajmniejsze, to należy pierwszą pochodną $\frac{\partial\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)}{\partial p_k} = 0$ i z tego równania otrzymamy warunki maximum lub minimum w zależności od znaku drugiej pochodnej.

$$\frac{\partial\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)}{\partial p_k} = -\frac{m}{p}\, p_i + \left((1+m)\frac{p_e}{p} - m\frac{p_k}{p}\right) \ln \frac{p_k}{p'} = 0 \qquad (3).$$

Wstawiając dla p_i wyraz ogólny z równania (2), otrzymamy, po odpowiedniem wyrugowaniu, równanie warunkujące minimum lub maximum $\frac{\varepsilon}{p_i}$ przy pewnem p_e i stałych innych wartościach p, p' i m.

$$(1+m)\, p_e \left\{\ln \frac{p_k}{p'} - \ln \frac{p}{p_e}\right\} - (1+m)(p_e - p') + m(p - p_k) = 0 \quad (4)$$

a zatem $$\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)_{\min} = \frac{1}{p \ln \frac{p_k}{p'}} \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (5).$$

Równanie (4) daje dla każdego p_e, p, p' i m inne sprężenie p_k, a mianowicie po rozwiązaniu równania (4), przyjmując $m = 0{,}05$ następujące wartości:

Skraplanie $p' = 0{,}2$ *kg*	Prężność pary dopływ.	$p = 4$	6	8	10	12	14	*kg* abs.
	Prężność rozprężania	$p_e = 0{,}8$	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	„ „
	„ sprężania	$p_k = 1{,}88$	2,59	3,18	3,64	3,93	4,1	„ „
Wydmuch $p' = 1{,}1$ *kg*	Prężność rozprężania	$p_e = 1{,}5$	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	„ „
	„ sprężania	$p_k = 3{,}8$	5,69	7,55	9,4	11	13	„ „

Z powyższych liczb widzimy, że $\left(\frac{\varepsilon}{p_i}\right)$ min. na wykres przy pewnem p_e *nie* wymaga sprężania aż do początkowego ciśnienia, jak dotychczas powszechnie mniemano. Następujące cyfry przekonają o prawidłowości przyjętych założeń.